Communication and Argumentation in the Public Sphere **ISSN 1843 - 7893**
(2007) Year I Issue 3
Galati University Press
Editors: Anca Gâță & Adela Drăgan
Proceedings of the Conference *Public Space* vs *Private Space*, THIRD VOLUME
April 12th-14th, 2007 – "Dunărea de Jos" University, Galați Romania
pp. 450-455

Doinița MILEA
Discurs identitar în spațiul românesc de aderență central-europeană

Universitatea "Dunărea de Jos", Galați, ROMÂNIA
doimil@yahoo.com

Apartenența la spațiul central-european, propria genealogie, locul şi anii formării intelectuale, unesc într-un topos comun, situat între realitate şi reconstrucție a memoriei, individualități aflate sub semnul unei matrici mental affective şi culturale, marcate de diferența-defazarea centru-margine. Experiențele româneşti ale acestor universuri dizlocate înregistrează, în trepte, dezagregarea unei realități şi reconfigurarea alteia, după un nou centru real şi simbolic sub puterea iradierii căruia se situează personalitatea. Viena "de aur", cosmopolită, civilizată şi culturală se simte transfigurată nostalgic, drept un "centru"al multor configurări, şi prin analogie, alte metropole îmbracă ritmurile de asimilare şi raportare la un posibil centru, marcat de acelasi cosmopolitism, multietnicitate, plurilingvism (Praga, Timişoara). Memoriile, jurnalele, textele fictiv-compensatorii, înregistrează caracterul paradoxal al raportului dintre centrul-origine, centrul-model şi periferia (marginea), care se raportează la el, în sensul că se simte criza celei mai bune dintre lumile posibile, în care generația apusă a părinților a trăit şi amurgul idealismului sub puterea devastatoare, dislocatoare de imperii şi de spatii tradiționale, instauratoare de nesiguranță şi de dezordine, de după primul război mondial.

Lucian Blaga înregistra în *Hronicul şi cântecul vârstelor*, dizlocarea micii Viene care era Timişoara, inima Banatului sârbesc, baricada culturală multietnică, pentru care subteranele vor declanşa marea dezagregare, ca şi în Praga lui Kafka sau în Viena lui Karl Kraus, devenită ospiciul unei lumi întregi. Blaga simte în Viena-centru imperial "decadența austriacă suferind de-o dulce anemie grea de amintiri", de care Transilvania urma sa se rupă "scăpată din ocolul vulturului heraldic".

Emil Cioran, în schimb, exprimă acest paradox, care împleteşte nostalgia spațiului natal cu multietnicitatea ca stare de spirit, definind o identitate scindată, ca o exaltare şi în acelaşi timp un refuz al exaltării centrului, marcat afectiv. La cursul inaugural de Filozofia culturii, inaugurat la Universitatea din Cluj în noiembrie 1938, Blaga îşi exprima presentimentul că şi pentru acest sud-est european, pentru aceasta peninsulă care a fost odată leagănul culturii europene, şi care mai târziu, a fost îmbrățişată şi de meandrele celei mai rafinate culturi creştine, trebuie să se apropie iarăşi un ceas de plenitudine istorică (Mircea Muthu, *Lucian Blaga. Dimensiuni răsăritene).* Plenitudinea istorică, de care vorbeste Blaga include mitul imperial şi lecția Vienei imperiale, transferate în spațiul sud-est european, o lecție central-europeană, dar şi o negație a acestei lecții, "noi suntem unde suntem, cu toți vecinii noştri împreună, pe un pământ de cumpănă"

Interesat de valorile eterne, Blaga simte Viena ca spațiu al tradițiilor mari ale culturii de limbă germană, care iradiază spre micro-centre, ca Sebeşul de Alba. Mai mult de jumătate din populație era românească, dar atmosfera ce se răspândea din centru se datora burgheziei săseşti cu aşezările ei seculare. Aspecte şi duhuri cu

BDD-A25333 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)

totul opuse se întâlneau uneori în compromisuri fireşti, ce împrumutau urbei un farmec bastard"(Blaga 1979: 52)

Două puncte de sprijin în spaţiu are "Europa centrală": lumea politico-culturală dintr-o construcţie statală, Imperiul Austro-Ungar, având drept "centru" Viena, şi un spaţiu generat de orizontul culturii germane, în care evoluează evreitatea. Conceptul evoluează între căderea lumii germane şi retragerea ei de pe scena politică după al doilea război mondial, după cum Austria se retrăsese după primul război mondial. În eseul său *Mitteleuropa*, Jacques Le Rider creionează un "spaţiu cu geometrie variabilă, care păstrează prin însăşi natura sa contururi vagi", pentru care termenul definitoriu de "Europa de mijloc" – Mitteleuropa "îşi face intrarea în vocabularul uzual german spre 1914, rămânând marcat de ideologia pangermanistă care, în 1938, duce la Anschluss-ul Austriei, inspirând în aceeaşi epocă faimoasa teorie a spaţiului vital german şi a expansiunii naturale spre răsărit." Astfel, discuţia despre Europa Centrală implică o discuţie asupra conjuncturilor europene, asupra contururilor frontierelor şi a centrului Europei, reprezentarea unui teritoriu, a unui mijloc situat între modelele occidental şi oriental, la fel cum "Hans Castorp, eroul din *Muntele vrăjit* de Thomas Mann, se situează între italianul liberal Settembrini şi Naphta, acest Ostjude, evreul din est", ceea ce evocă deopotrivă "un potenţial utopic de multiculturalitate şi de multilingvism." Ca proiect de *restaurare utopică* "de regresivă armonie", Mitteleuropa se poate plasa în exteriorul discursului german sau austriac despre un "centru" şi să definească "această frontieră religioasă şi culturală între popoarele de religie greco-ortodoxă (ruşi, bieloruşi, ucrainieni, români, sârbi, macedoneni, bulgari, greci) şi popoarele de religie catolică şi protestantă" [1]. Dintr-un alt punct de vedere, exprimat de Michel Foucher [2], ar exista "un policentrism" şi o "geografie variabilă", ca repere ale unei hărţi a Europei Centrale: fie reprezentarea din 1930 a geografului Emmanuel de Martonne, expert care a plasat în Europa Centrală Germania, Elveţia, Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria şi România, fie harta trasată de Jacques Ancel, care numeşte ansamblul geopolitic rezultat Habsburgia, corespunzător Europei Danubiene. Michel Foucher selecta, ca reacţie în faţa pangermanismului primei definiri, o nouă Europă Centrală, "alcătuită din state formate între 1919-1920 şi ieşite în întregime sau în parte din vechea Austro-Ungarie, Austria, Cehoslovacia, Ungaria, România, Iugoslavia."

Ideea de Europa Centrală, renăscută în deceniul opt al secolului al XX-lea, în ţări ca fosta Cehoslovacie, Polonia şi Ungaria, era legată de dizidenţa care se elibera de ideea de tutelă opresivă a identităţilor, în sensul unei delimitări de fostul URSS, Europa Centrală definindu-se, în acest caz, ca un spaţiu refuzând ambele tutele: germană şi rusă; dar raportul centrului cu periferiile, din perspectiva Europei globalizante, lasă geopoliticul în favoarea individualităţii culturale, ca mod de definire a noilor identităţi, aspecte prezente în studiul lui Milan Kundera, *Tragedia Europei Centrale*, scris în Franţa, în 1983. El îmbrăţişa punctul de vedere din *Antipolitica* lui Konrad Gyorgy, care afirma supremaţia valorilor transpolitice în acest spaţiu .

Europa Centrală devine un spaţiu al deplasărilor identitare, model de integrare supranaţională a formaţiunilor identitare colective şi individuale. Hans Kohn, un prieten al lui Kafka, a lansat distincţia, devenită celebră, între două modele politice şi identitare: cel occidental, cu state – naţiuni precoce, cu un contract liber consimţit care îi uneşte pe cetăţeni prin aderenţa la un sistem ("Revoluţia", "Republica") şi modelul central european (situat la est) cu state – naţiuni târzii, cu mari spaţii multiculturale, cu identităţi multiple (lingvistice, etnice, naţionale, religioase, sociale) care se întrepătrund şi se suprapun. El avea ca punct de reper Praga de început de secol, oraşul natal al lui Kafka, în care un spaţiu lingvistic germanofon este împărtăşit de cehi, evrei, germani (cehi germanizaţi, germani cehizaţi), numai în familia lui Kafka manifestându-se timp de patru generaţii o ambivalenţă

BDD-A25333 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)

profundă din punctul de vedere al etnicității şi limbii: germanofoni, cehofoni, idişofoni, evrei (Kafka însuşi fiind evreu praghez de limbă germană care, într-o scrisoare către Max Brod, îşi afirma "tripla imposibilitate lingvistică: imposibilitatea de a nu scrie, imposibilitatea de a scrie în germană, imposibilitatea de a scrie altfel decât în germană.")

Din aceeaşi perspectivă a multilingvismului şi multietnicității, care ar caracteriza lumea central-răsăritean europeană, istoricul Victor Luis Tapié nota afiliațiile multiple, integrările, disimulările acestui spațiu fluid: "Refuzând să se topească într-o singură națiune, păstrându-şi legile şi limbile, încercând o solidaritate în fața intereselor economice, cu afinități de civilizație, cu analogii ale structurilor sociale şi în interesul apărării comune, acceptă asocierea spațială." [3]

Transformarea aderențelor identitare şi spațiale în principii interne de selecție a formelor literare face ca Witold Gombrowicz să cultive farsa parodică, ca formă de transgresie poetică sau deformarea grotescă a lumii sociale, ca proiecție în lumile dramei a exilului, semne exterioare ale rupturii de un spațiu matrice (împrumutul atmosferei istorice din cronici poloneze – *Yvona, principessa Burgundiei*).

Polonezul Witold Gombrowicz, în romanul său din 1950, *Trans-Atlantique*, îşi organizează spațiul fictiv transgresiv între „spațiul pierdut", limba pierdută şi identitatea problematică a celui care, aflat în exil, lasă în spate apartenența poloneză (simțită ca un „centru"), transformând scriitura în refugiu şi realitate de substituție, de-a lungul a 23 de ani de exil. Singurătatea şi depărtarea de spațiul de origine dă naştere unor notații de o profunzime tragică în jurnal.

Parodia memoriei poloneze a secolului al XVII-lea ascunde o autoficțiune, o tensiune între fictiv şi autentic, idiomurile artificiale şi fabricate fiind o deconstrucție a identității, dar şi o referință implicită, constantă la ea.

Spațiul central-european, teritoriu ex-centric şi frontieră culturală, istorică, identitară, în permanent dialog centru – margine, est – vest, înregistrează tentații pluricentrice (Viena, Praga, Cracovia) şi generează realități afective şi mituri ale unor identități nostalgice fixate pe condiția evreilor asimilați care-şi caută originea şi identitatea în călătorii simbolice (după analiza practicată de Tzvetan Todorov în *Nous et les autres* – călătorul "asimilator", călătorul "impresionist", călătorul „emigrant", călătorul "filosof" etc.)..

Spațiul este filtrat subiectiv, iar liantul rămâne cel cultural, care dă "igiena uitării" sau terapia prin scriitură: Karl Kraus construieşte un "antijurnal intim", Arthur Schnitzler - "ego documente", jurnale fictive incluse în romanele şi nuvelele sale, Kundera scrie roman-eseu având ca eroi pe Kafka, Max Brod, Gombrowicz.

De la Stefan Zweig, adept al Vienei „culturale", opuse tenacelui imperiu german vecin, la argumentația lui Robert Musil în favoarea jurnalelor („Jurnalele. Un semn al acestor vremuri. Ele sunt forma cea comodă aşi cea mai lipsită de disciplină. Cum restul devine tot mai insuportabil, poate că în viitor se vor scrie numai jurnale."), literatura central-europeană devine un spațiu al confesiunii asupra unui topos real comun pe care memoria individuală îl reconstruieşte multiplicându-l.

Ia naştere un spațiu fictiv, document ce înregistrează experiențele disolutive ale individului şi ale comunităților, ca dramele deportărilor din romanele lui Elie Wiesel, născut la Sighet, în 1928, laureat al premiului Nobel pentru pace, (*Noaptea*), sau ale lui Primolevi, poet şi prozator, născut la Torino, în 1919 (*Armistițiul*). Distopia acoperă spațiul real, prin evocarea episoadelor mutilante din copilărie, ca în romanele lui Danilo Kiš, evreu muntenegrean, perpetuu exilat, (*Suferințe timpurii*) sau ale lui Ivan Klima, născut în 1931, la Praga (*Dragoste şi gunoaie*).

Lumea Europei Centrale, evocate în scrierile confesive sau structurându-le pe cele de ficțiune, oscilează între imaginea Vienei – centru, vatră a Curții Imperiale, , la confluența tuturor curentelor culturii europene (în vecinătatea lui Gluck, Haydn, Mozart, Beethoven, Brahms, Johann Strauss) şi Viena schimbării, Praga schimbării, cu „biografii vulnerabile", cu generații ale exilului şi ale sinuciderii, spații ale

BDD-A25333 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)

disoluției, ale unor crize identitate. Semnele „agoniei" unei lumi, „ospiciul unei lumi întregi", în care se transformase Viena dintre războaie (Karl Kraus), sentimentul împingerii la margine, pe care îl trăieşte lumea literară evreiască de limbă grmană, care-şi vede amenințată identitatea (J. Roth, St. Zweig, E. Canetti, Max Brod, Kafka), declanşează violența notației confesive.

Paradoxal, prăbuşirea monarhiei multinaționale a Habsburgilor, în 1918, a dat un sens nou ideii de Europă Centrală, căci moştenirea culturală a acestei „Kakania" satirizate de Musil, câştiga teren, devenind „centrul" nostalgic, mitul imperial alimentându-l pe acela al agoniei Imperiului, după cum identitatea austro-germană în suferință devenea un alt mit, independent de violențele lumii geopolitice: se transformau în mituri culturale ale unei „belle époque" austriece.

Jacques Le Rider, după o sinteză dedicată Vienei fin de siècle (*Modernitatea vieneză şi crizele identității*), se apleacă asupra imaginii acestui spațiu, proiectat în jurnale, identificând mentalități ale mitului vienez, forme mentale, coduri care reprezintă efervescența culturală a sfârşitului şi începutului de secol. Considerațiile asupra poeticii jurnalului, ca document autobiografic intim, se împletesc cu acelea legate de dialogul spațiilor culturale: „De la Amiel la Hoffmannstahl şi la Pessoa s-a închegat o Europă a jurnalului intim, o lojă invizibilă a individualiştilor rafinați, care, prin intermediul dialogului dintre eu şi eu au făcut ca spațiile culturale să intre în dialog."

Capitolele despre Musil şi Wittgenstein depăşesc stricta problematică a jurnalului, extinzându-se spre natura cultural definitorie a spațiilor şi a epocii de care scrierea jurnalului a fost condiționată.

Robert Musil (1880 – 1942) studiase la Academia Tehnică Militară din Viena şi apoi la Brno, experiență care va intra în materia romanului din 1906, *Frământările studentului Törless*, conceput în forma unui Bildungsroman pregătitor pentru cele două cărți care i-au ocupat întreaga viață: *Jurnalele* şi *Omul fără însuşiri.*

Este o epocă în care mulți intelectuali de marcă de limbă germană se exilează; se exilează evreii, atâția câți reuşesc, se exilează şi germanii, incapabili de acomodare, dar nici un exod nu se poate compara cu cel vienez, ai cărui exilați vor căuta să se readapteze condițiilor străine din America, Anglia, Elveția; unii artişti dobândesc o identitate dublă, originară şi adoptivă, salvându-se prin limbajul lor internațional, alții se vor sinucide, cu amintirea unor spații pierdute, iar alții, ca Robert Musil, vor continua să scrie, plecând şi revenind la Viena, exilându-se în 1935 la Zürich şi apoi la Geneva. Este acelaşi Musil care, în 1935, la lucrările Congresului Internațional al Scriitorilor pentru apărarea Culturii, de la Paris, sub preşedința lui André Gide, intervine, în contextul venirii la putere a național-socialismului în Germania, cu un argument al *Granițelor culturii față de politică*, pledând, în cuvântarea lui, pentru excluderea din artă atât a ideologiei fasciste, cât şi a celei bolşevice. Construcția ficțională a lui Robert Musil gestionează un spațiu, „Kakania", sugerând monarhia „chezaro-crăiască" („kaiserliche und königliche" – „k" und „k"), fost spațiu imperial căruia Musil îi înregistrează decăderea, prin ironie şi sarcasm (altfel decât au făcut-o, în acelaşi timp, Kafka, Hasek, Krleza şi alții); o lume a marionetelor trase de sforile unor forțe invizibile, căci Franz Joseph nu apare niciodată, funcționând simbolic într-un univers fantomatic, în care toți ceilalți mimează, la rândul lor, acțiunea şi chiar existența. Trepte de rezistență organizează viața în acest spațiu, de la revolta irațională a alienaților mintal dintr-un ospiciu la activismul inutil al politicienilor-marionetă sau la mimarea decadenței artistice de către prietenii personajului titular al romanului, Ulrich, el însuşi un antierou asumat, care a decis, de bună voie, să fie „omul fără însuşiri".

Modelul reflectant propus de Musil este o personalitate în oglindă a intelectualului vremii sale, înrudit cu atâtea personaje ale lui Kafka, Joyce, Thomas Mann sau Broch, din acel spațiu compensatoriu pe care Musil îl defineşte într-un fel

BDD-A25333 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)

de „Cuvânt înainte": „(....) literatura oferă imagini ale sensului. Ea este investire cu sens. Ea este o semnificare a vieții."

În cartea sa, *L'Homme dépaysé* (1996), Tzvetan Todorov dezvoltă o privire aparte asupra consecințelor intelectuale, afective şi sociale ale exilului, din perspectiva întoarcerii în spațiul de origine şi al sentimentului înstrăinării, pe care încearcă să-l definească după dicționar, înregistrând aspectul de „tulburare, dezorientare" al reîntoarcerii într-un spațiu al tău („chez soi") care nu mai este al tău („qui n'est plus chez soi"): „Du jour au lendemain l'exilé se découvre avoir une vue de l'intérieur de deux cultures, de deux sociétés différentes. Je ne me sentais pas moins à l'aise en bulgare qu'en français, et j'avais le sentiment d'appartenir aux deux cultures à la fois (...); de retour à Paris je me sentais le plus perturbé: je ne savais plus dans quel monde je devais entrer: Todorov vorbeşte despre o senzație de neliniște care se naşte din această dedublare culturală, coexistența celor două voci ducând la un fel de „schizofrenie socială", la o „angoasă a dedublării" de care vorbeşte şi Czeslaw Milosz (*Une autre Europe*): „(...) ma mythologie de l'exil, ici, là-bas. La Pologne et la Dordogne, la Lituanie et la Savoie, les ruelles de Wilno, et celles du Quartier latin se fondaient toutes ensemble, et je n' étais rien d'autre qu'une Hellène ayant changé de ville. Mon Europe natale vivait en moi et je retrouvais la possibilité de vivre dans l'immédiat, dans le présent, où l'avenir et le passé s'enrichissaient mutuellement (...)."

Această senzație de dedublare mentală, de grile diferite de percepție a realității, presupune o alegere dureroasă („la langue d'origine était clairement soumise à la langue d'emprunt") sau practicarea a ceea ce Todorov numeşte „la parole double": „La parole double se révélait une fois de plus impossible et je me retrouvais scindé en deux moitiés aussi irréelles l'une que l'autre." (*L'Homme dépaysé*)

Todorov, deşi recunoaşte asimilarea sa de către spațiul francez („ma deuxième langue s'était installée à la place de la première sans heurt, sans violence, au fil des années"), insistă pe funcționarea acelei „parole double", care nu este legată de vocabular sau de sintaxă, ci de ideea de incomunicabilitate profundă: „(...) en changeant de langue, je me suis vu changer de destinataire imaginaire. Il m'est devenu clair à ce moment que les intellectuels bulgares auxquels mon discours était adressé, ne pouvait pas l'entendre comme je voulais (...). Il me restait le recours au silence."

Gândirea captivă, cartea din 1953 a lui Czeslaw Milosz (scriitor polonez în exil născut în Lituania, laureat al premiului Nobel pentru Literatură, 1980), era anunțată de un articol publicat la Paris în 1951, în faimoasa revistă a exilului polonez, *Kultura*, cu un titlu amintind de volumul de debut al lui Eugen Ionescu, *Nu*, în care hotărârea de a emigra era prezentată de autor ca „povestea unei sinucideri". Discursul lui Milosz era în egală măsură confesiune îndurerată şi denunț furios al unui sistem în care o serie de intelectuali (scriitori) polonezi căzuseră. Era o dezbatere morală implicită asupra „mizeriei" ideologiei-capcană, din perspectiva celui format în Vilnius-ul idilic revoluționar al primelor decenii ale secolului XX (n. 1911 – 2006), dar care a găsit forța să se despartă de mecanismul care i-a determinat prietenii – artişti şi intelectuali – să intre în „captivitatea gândirii totalitare" Statutul de exilat, de străin, generează la autorii Europei Centrale o linie tematică a căutării identității, a marginalizării şi a dublei apartenențe, din perspectiva căreia W. Gombrowicz comentează alegerea şi opiniile lui Czeslaw Milosz de a se adapta intelectualității ocidentale a exilului său: „cette vente aux enchères des mérites culturels, des génies et des héros face aux autres nations; (…) avec notre Chopin à moitié français... *un tel point nous condamne au second rang.*"(Witold Gombrowicz, *Polonia y mundo latino*, 1944; *Jurnal. Teatru*, Editura Univers).

Todorov, spre deosebire de Gombrowicz, vorbeşte în studiul citat despre „alteritate", în sensul dezvoltat de Jean Baudrillard şi Marc Guillaume (*Figuri ale alterității*, 1994): „Ce qu'il faut craindre et déplorer, c'est la *déculturation* elle-même,

BDD-A25333 © 2007 Galați University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)

dégradation de la culture d'origine; mais elle peut être compensée par *l'acculturation*, *acquisition progressive d'une nouvelle culture, dont tous les êtres humains sont capables*."

În acest sens, Cioran construieşte utopii negative ale maturităţii dislocate afectiv, solidar cu paradisurile anilor tineri, situat undeva în acel spaţiu transilvănean aparţinând imperiului, având în fond o conotaţie mitologică, scriitura înregistrând alienant sfârşitul imperiului ca un sfârşit de lume interioară, căci literatura sa îi presupune pe cei pe marginea cărţilor cărora glosase, ei înşişi scriitori ai „imperiului agonic", Musil sau Kafka, Viena în decădere fiind , într-un fel, cheia autodevorării cioraniene: „E sigur că suntem marcaţi de spaţiul cultural din care venim. Transilvania păstrează o puternică amprentă ungurească, asiatică. Sunt transilvănean, prin urmare...Cu cât îmbătrânesc, cu atât îmi dau seama că aparţin, nu numai prin originile mele, dar şi prin temperament, Europei Centrale. Treizeci de ani trăiţi la Paris nu vor şterge faptul că m-am născut la periferia Imperiului Austro-Ungar" [4].

Note

[1] Krzysztof – Pomian, L'Europe centrale. Réalité, mythe, enjeu, XVIII-e – XIX-e siècle. In *Les Cahiers de Varsovie* **22**, 1991, p. 69-84.
[2] Front sans frontières, Paris, Fayard, 1991, p. 582.
[3] Pays et peuples du Danube, Paris, Fayard, 1979, p. 431.
[4] Cioran, Caiete, III, p. 128.

Bibliografie

*** 2000. *Modelul german în dialog cu spiritualitatea românească* In Caietele *Viaţa Românească* **1**.
BABETI, A & C. UNGUREANU (coord.) 1997. *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii* Iaşi: Polirom.
BABETI, A & C. UNGUREANU (coord.) 1998. *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă*. Antologie. Iaşi: Polirom.
BAUDRILLARD J. & M. Guillaume. 2001. *Figuri ale alterităţii*. Cluj-Napoca: Dacia.
BLAGA L., 1979. *Opere*, 6, *Hronicul şi cântecul vârstelor*. Bucureşti: Minerva., ,
BLOCH, E. 1959 (1976). *Le Principe de l'espérance.* Paris: Gallimard.
CIORAN, E. 2000. *Caiete,* III (1967-1972). Bucureşti: Humanitas.
DROZ, J. 1960. *L'Europe Centrale: Evolution historique de l'idée de Mitteleuropa*. Paris: Payot.
LE RIDER, J. 2001. *Jurnale intime vieneze*. Iaşi: Polirom.
LE RIDER, J. 1997. *Mitteleuropa*. Iaşi: Polirom.
LE RIDER, J. 1990. *Modernité viennoise et crises d'identité*. Paris: PUF.
MAGRIS, C. 1991. *Le Mythe de l'empire dans la littérature autrichienne moderne,* trad. fr. Paris: Gallimard.
MILOSZ, C. 1964. *Une autre Europe*. Paris: Gallimard.
THIESSE, A. M. 1999. *La création des identités nationales. Europe XVIIIème – XXème siècle.* Paris: Seuil.
TODOROV, Tz. 1996. *L'Homme dépaysé.* Paris: Seuil.
TODOROV, Tz. 1989., *Nous et les autres*. Paris: Seuil.
UNGUREANU, C. 2002., *Mitteleuropa periferiilor*., Iaşi: Polirom.

BDD-A25333 © 2007 Galaţi University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:45:28 UTC)